

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ПРАЦІ

***Резюме.** У статті проаналізовані етапи підготовки вчителів технологій у галузі охорони праці. Окреслені основні складові нормативно-правової підготовки в цій галузі, а також запропоновані шляхи її реалізації в процесі вивчення дисциплін «Основи охорони праці» та «Охорона праці в галузі».*

***Ключові слова:** підготовка вчителів технологій, основи охорони праці, охорона праці в галузі, нормативно правові документи.*

Постановка проблеми. Згідно статті 3 Конституції України, життя та здоров'я людини, її безпека є найвищими соціальними цінностями, за забезпечення яких держава відповідає перед нею. Особливо великого значення для майбутнього процвітання держави має здоров'я та працездатність підростаючого покоління [3].

Забезпечення особистої безпеки, працездатності та здоров'я учнів є одним із головних завдань загальноосвітніх навчальних закладів України, реалізація якого покладається на вчителів. Значної уваги питанням охорони праці необхідно приділяти вчителю технологій, адже саме заняття трудового навчання та технологій є найбільш потенційно небезпечними з точки зору травматизму та нещасних випадків. Тому підготовка вчителя технологій у галузі охорони праці вимагає особливої уваги.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблеми теоретико-методичних засад підготовки майбутніх учителів технологій досліджувалися у працях А. Вербицького, М. Євтуха, І. Зязюна, О. Коберника, П. Лазуна, В. Мадзігона, І. Прокопенка, В. Сидоренка, Г. Терещука, Д. Тхоржевського.

Питаннями підвищення компетентності майбутнього педагога в галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності займалися В. Заплатинський, В. Петренко, І. Поташнюк, С. Сливко, Є. Чернишова. Як засвідчує проведений аналіз, вищезгадані автори фокусують свої наукові інтереси переважно на формуванні у студентів знань і вмінь здорового способу життя, підготовці майбутніх педагогів до формування знань і вмінь учнів про здоров'я та безпеку життєдіяльності людини. Однак, дослідження у напрямку організації навчально-виховного процесу із дотриманням вимог охорони праці досліджувалися недостатньо, а особливо питання підготовки вчителя технологій до організації безпечних умов праці у навчальних майстернях.

Метою статті є визначення основних складових нормативно-правової підготовки вчителів технологій в галузі охорони праці, що необхідні в їх професійній діяльності.

Завдання: з'ясувати завдання підготовки вчителів технологій у галузі охорони праці, розкрити сутність нормативно-правової складової такої підготовки та запропонувати шляхи її реалізації.

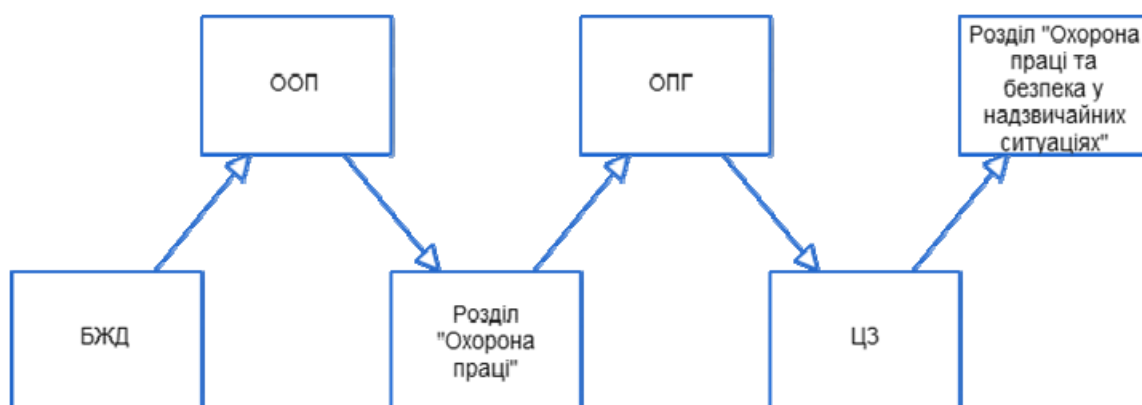
Виклад основного матеріалу. Відомо, що окрім якісного викладання предмету, підвищення свого професійного рівня та використання новітніх педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій, майбутній фахівець технологічної освіти зобов'язаний слідкувати за дотриманням правил техніки безпеки у кабінеті трудового навчання та створювати безпечні умови праці учнів. Відповідно до змісту діючої посадової інструкції вчителя трудового навчання виділимо його обов'язки, які пов'язані із організацією охорони праці. Вчитель забезпечує:

- виконання законодавчих та нормативних актів: положень, постанов, розпоряджень наказів Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та Державного комітету

України по нагляду за охороною праці;

- проводить інструктаж з учнями з охорони праці під час занять з обов'язковою реєстрацією в журналі обліку;
- включає питання електробезпеки, виробничої санітарії та інші питання охорони праці в плани практичних занять;
- створює всі необхідні умови праці та занять, а також контроль за правилами та нормами з охорони праці;
- безпечний стан учбових робочих місць, верстатів, устаткування стендів та інструментів;
- складання та поновлення інструкцій з техніки безпеки, виробничої санітарії та протипожежної безпеки;
- розробку заходів з охорони праці для включення їх в навчальні плани;
- здійснення заходів з усунення причин, які можуть призвести до нещасних випадків;
- несе особисту відповідальність за збереження життя і здоров'я учнів під час навчально-виховного процесу;
- повідомляє керівника закладу про нещасний випадок, що трапився й організовує надання першої допомоги потерпілому;
- інструктує учнів під час проведення позакласних та позашкільних заходів з реєстрацією в спеціальному журналі;
- веде профілактичну роботу щодо запобігання травматизму та нещасних випадків серед учнів [1].

Зрозуміло, що такі вимоги повинні бути синхронізовані зі змістом підготовки вчителя у галузі охорони праці. Для цього в процесі підготовки майбутніх вчителів технологій послідовно вивчається ряд нормативних дисциплін: безпека життєдіяльності (БЖД), основи охорони праці, охорона праці в галузі (ООП) та цивільний захист (ЦЗ). Окрім даних дисциплін виконується обов'язковий розділ «Охорона праці» у бакалаврських та «Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях» у дипломних й магістерських роботах (мал.1).

Мал.1. Структура процесу вивчення дисциплін галузі охорони праці

У контексті нормативно-правової підготовки вчителя технологій необхідно обов'язково розглядати специфічні законодавчі документи, нормативні акти, інструкції, які є необхідними для виконання посадових обов'язків. До таких документів відносяться: положення про організацію роботи з охорони праці учасників навчально-виховного процесу в установах та закладах освіти, постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок проведення атестації робочих місць за умовами праці» від 01.08.1992 №442, Наказ №730 «Про затвердження правил безпеки під час занять у навчальних і навчально-виробничих майстернях навчальних закладів системи загальної середньої освіти» від 29.08.2007,

положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці в закладах, установах, організаціях, підприємствах, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України від 26.01.2005 № 15 та інші [2]. У ході аналізу типових навчальних програм нормативних дисциплін стає очевидним, що дані документи доцільно й необхідно розглядати при вивченні ООП, адже відповідно до змісту навчальної програми цієї дисципліни передбачається вивчення розділу «Основні законодавчі та нормативно правові акти з охорони праці в галузі».

Вивчення цього розділу базується на виконанні практичних робіт пов'язаних із оцінкою стану навчальних та навально-виробничих приміщень згідно вимог відповідних постанов чи наказів. Окрім цього виконуються практичні роботи, де вивчаються питання забезпечення особистої безпеки учнів на різних типах занять (екскурсія, практична робота, лекція). В результаті опрацювання даних документів у майбутніх вчителів формуються відповідні фахові компетенції по забезпеченню безпеки учнів та організації роботи навчально-виробничих приміщень, які значно підвищують рівень професійної підготовки майбутнього педагога.

Крім того, важливе значення у роботі вчителя технологій займає дотримання державних санітарних норм (ДСН) та державних нормативно-правових актів охорони праці (ДНПАОП). Відповідно, програмою з ОПГ передбачено розділ «Спеціальні розділи охорони праці в галузі професійної діяльності». Основною дидактичною метою даного розділу є вивчення загальних умов праці у галузі, параметрів загальної експлуатації технологічного обладнання, а також вимог до санітарно-гігієнічних та мікрокліматичних умов приміщень. Способи вимірювання мікрокліматичних параметрів приміщень вивчаються майбутніми вчителями технологій в рамках ООП, однак з точки зору нормативно-правової складової підготовки важливішим є аспект дотримання показників параметрів, які регламентовані відповідними ДСН та ДНПАОП. Для цього у ході вивчення розділу «Спеціальні розділи охорони праці в галузі професійної діяльності» необхідно розглянути державні санітарні норми і правила влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу (СанПіН 5.5.2.008-01). Дані норми та правила визначають гігієнічний стандарт для усіх навчальних приміщень, а відповідно й до навчальних майстерень.

Також важливим з точки зору охорони праці є державний стандарт «Меблі. Стільці та столи для навчальних закладів», який регламентує функціональні розміри меблів, параметри міцності, колір та покриття. Не секрет, що заняття трудового навчання та технологій тісно пов'язані із експлуатацією електрифікованого обладнання, тому особливої уваги необхідно приділити вивченню вимог [ДНАОП 0.00-1.21-98 «Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів»](#) [2].

Природне й штучне освітлення приміщень навчальних майстерень має задовольняти вимоги, передбачені санітарними правилами обладнання та утримання загальноосвітніх шкіл СП 11-86-а-74, СніП ІІ-4-79 «Природне і штучне освітлення».

Зрозуміло, що на вивчення цих документів відводиться недостатня кількість годин, оскільки в рамках вивчення двох розділів ОПГ у повній мірі їх неможливо опрацювати. Таку проблему можна вирішити шляхом включення розгляду вищезгаданих документів у завдання до написання розділу «Охорона праці» та «Охорона праці та безпека у надзвичайних ситуаціях» у бакалаврських, дипломних та магістерських роботах. Метою розробки цього розділу є:

- систематизація, закріплення і розширення теоретичних знань і практичних вмінь з питань охорони праці у процесі вирішення конкретних завдань по забезпеченню безаварійної роботи на об'єкті господарювання;
- формування у студентів навичок самостійного аналізу стану охорони праці, роботи з науково-технічною і нормативною літературою, з проектною документацією і сучасною

обчислювальною технікою;

- перевірка підготовленості студентів до самостійної роботи із забезпечення безпечних умов праці.

Розділ має бути написаний конкретно, без викладання загальних теоретичних положень з підручників, норм, правил, інструкцій. Всі рішення, що приймають, мають бути обґрунтовані розрахунками або посиланнями на відповідні нормативні документи. При написанні розділу неприпустимо наводити загальні міркування, а також використовувати форму викладу, прийняту для правил та інструкцій. Не слід просто переписувати текст підручника, джерела Інтернет, або довідника без його критичного сприйняття. При написанні розділу необхідно використовувати встановлену термінологію в галузі охорони праці та цивільного захисту [5]. Оформлення пояснювальної записки має відповідати вимогам норм державних стандартів.

Доцільно розробляти завдання, за умовами якого майбутній вчитель технологій повинен використати дані із відповідних ДНПАОП та ДСН. При цьому студент проводить аналіз цих документів, в результаті чого усвідомлює значення даного документу та його місце у процесі організації безпечних умов праці у навчально-виробничих приміщеннях школи. На основі виконаного аналізу, студенти визначають небезпечні й шкідливі виробничі фактори, дія яких на учнів може призвести до нещасного випадку. При цьому кожний з факторів повинен бути пов'язаний з конкретним обладнанням, механізмом або технологічним обладнанням. Відповідно параметри та норми роботи певного обладнання чи вимоги санітарно-гігієнічних характеристик навчальних приміщень повинні бути регламентовані нормативно-правовими документами.

У процесі вивчення ООП передбачено виконання практичної роботи «Розслідування нещасних випадків», однак зміст даної роботи передбачає вивчення основних засад порядку розслідування нещасних випадків, що сталися із працівниками. Однак вчителю технологій необхідно чітко знати та розуміти свої дії у разі, якщо нещасний випадок стався із учнем. Для цього рекомендується виконувати практичну роботу, «Розслідування нещасного випадку, що стався із учнем». Нормативно правовою основою даної роботи є наказ № 616 МОНМСУ про затвердження положення про розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу [4]. У процесі виконання практичної роботи студент виконує алгоритм дій, які необхідно виконувати у разі нещасного випадку, що стався з учнем на уроці трудового навчання. Завдання даної роботи передбачає оформлення усієї документації, що констатує нещасний випадок, ознайомлення із наказом, вивчення класифікаторів подій, місць, причин, які спричинили нещасний випадок. Одне із завдань полягає у тому, що необхідно запропонувати та обґрунтувати шляхи усунення причин нещасного випадку.

Відзначимо також, що відповідно до рекомендованого переліку практичних робіт типової навчальної програми ОПГ передбачається виконання практичної роботи «Розробка інструкцій з охорони праці». Відомо, що у кабінеті трудового навчання обов'язково повинні бути посадові інструкції вчителя, завідувача майстернею, керівника гуртка, а також інструкції електробезпеки у майстерні, з охорони праці під час роботи на токарному верстаті, охорони праці під час роботи на свердлильному верстаті та інші. Однак крім даних інструкцій вчителю необхідно розробляти інструкції для виконання певних видів робіт. Так, завдання практичної роботи вимагає розробки інструкцій для різних робіт, які виконують учні у процесі трудового навчання. Серед орієнтованих тем наведемо наступні: інструкція охорони праці під час розмічання, при струганні деревини, при рубанні металу, при різанні металу ножівкою. Оформлення інструкцій здійснюється у відповідності із вимогами типового положення про розробку інструкцій з охорони праці ДНПАОП 0.00-4.15-98.

Вивчення цих нормативно-правових документів у процесі підготовки вчителя

технологій в галузі охорони праці дозволяє проаналізувати усі аспекти організації охорони праці, дій у разі нещасних випадків, способів та засобів їх запобігання. Дані документи є специфічними, конкретно для вчителів технологій і є уточнюючими основних документів, що регламентують умови охорони праці у навчально-виховних закладах. Комплекс усіх документів наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

**Нормативно-правові документи, необхідні вчителю технологій
для організації навчально-виховного процесу з урахуванням вимог охорони праці**

Основна нормативно-правова база
Закон України Про освіту
Закон України Про загальну середню освіту
Державний стандарт базової і повної середньої освіти
Національна доктрина розвитку освіти
Конвенція про права дитини
Типові правила внутрішнього розпорядку для працівників державних навчально-виховних заходів України
Загальні правила поведінки учнів під час навчально-виховного процесу у ЗНЗ України
Про використання мобільних телефонів під час навчального процесу
Документи, що регламентують санітарно-гігієнічні вимоги
Санітарні норми і правила влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу СанПіН 5.5.2.008-01
Державний стандарт «Меблі. Стільці та столи для навчальних закладів» ДСТУ prEN 1729-1:2004
Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів ДНАОП 0.00-1.21-98
Природне і штучне освітлення СП 11-86-а-74, СніП II-4-79
Документи з техніки безпеки та охорони праці
Типове положення про службу охорони праці – НПАОП 0.00-4.35-04
Типове положення про навчання з питань охорони праці – НПАОП 0.00-4.12
Положення про порядок розслідування нещасних випадків
Акт про нещасний випадок з учнем
Журнал реєстрації нещасних випадків
Правила пожежної безпеки для закладів освіти
Положення про розробку інструкцій з охорони праці – ДНАОП 0.00-4.15-98
Посадова інструкція учителя
Посадова інструкція завідуючого майстернею по дереву
Посадова інструкція завідуючого майстернею по металу
Посадова інструкція керівника гуртка
Журнал реєстрації інструктажу з питань охорони праці у майстерні
Журнал реєстрації інструктажів з питань охорони праці у майстерні
Журнал реєстрації протипожежного інструктажу у майстерні
Інструкція з пожежної безпеки в навчальних майстернях школи
Інструкція користування вогнегасником
Інструкція з охорони праці під час проведення навчальних занять у навчальних і навчально-виробничих майстернях
Інструкція з електробезпеки у майстерні
Інструкція під час виконання електромонтажних робіт у майстерні
Інструкція з охорони праці під час робіт з використанням переносних електроінструментів
Інструкція з охорони праці під час ручної обробки металу
Інструкція з охорони праці під час роботи на фрезерному верстаті

Інструкція з охорони праці під час роботи на токарному верстаті по металу
Інструкція з охорони праці під час роботи на свердлильному верстаті
Інструкція з охорони праці під час роботи на круглопильному
Інструкція з охорони праці під час роботи на токарному верстаті по дереву
Інструкція з охорони праці під час роботи на фугувальних верстатах
Інструкція з охорони праці під час ручної обробки деревини
Інструкція з охорони праці виконанні сільськогосподарських робіт
Інструкція надання медичної допомоги при одержанні травм у майстерні
Граничні норми піднімання і переміщення важких речей неповнолітніми
План евакуації у випадку аварійних ситуацій у майстерні

Такий великий перелік документації, що встановлює вимоги до організації безпечних умов навчально-виховного процесу, є обов'язковим у роботі вчителя технологій. Проблематичним аспектом даного переліку є його об'єм, оскільки вивчити дані документи у межах курсу ООП та при написанні розділу «Охорона праці» і «Охорона праці та безпека у надзвичайних ситуаціях» практично неможливо. Вирішувати цю проблему можна шляхом удосконалення методів викладання БЖД, ООП, ОПГ та ЦЗ, розробки робочих навчальних програм у відповідності з вимогами, що висуваються до вчителя технологій з точки зору охорони праці, підвищення рівня виконання науково-дослідної роботи студентами та впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних та мережевих технологій.

Зазначимо також, що підготовка вчителя технологій у галузі охорони праці не обмежується нормативно-правовою складовою. Формування компетенцій по організації безпечного навчально-виховного процесу необхідно здійснювати також у ході вивчення загальнотехнічних дисциплін, основ медичних знань, психології, фізики, математики, основ правознавства та інших дисциплін.

Висновок. Підводячи підсумки відзначимо, що сучасний рівень підготовки вчителя технологій у галузі охорони праці не задовольняє вимоги, які висуваються до нього при виконанні своїх професійних обов'язків. Нормативно-правова складова підготовки є однією із ключових в даному процесі, оскільки забезпечення усіх вимог охорони праці у навчальних майстернях регламентується нормативно-правовими документами. Високий рівень підготовки вчителя у цьому напрямку дозволить гарантувати значно вищий рівень компетенцій з організації безпечного навчально-виховного процесу, а відповідно і вищий рівень його професійної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бедрій Я.І. Охорона праці: навчальний посібник / Я.І. Бедрій, С.І. Дембіцький, В.С. Джигирей та ін. – Львів: ТОВ «Е.К.К.О», 1997.
2. Всеукраїнський портал з охорони праці [Електронний ресурс]: Державні нормативні акти з охорони праці. – Меблі. Столи та стільці для навчальних закладів. – Режим доступу: <http://dnop.com.ua/dnaop/act3897.htm>. – Назва з екрану.
3. Конституція України: офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 1996.
4. Охорона праці в навчально-виховних закладах [методичні рекомендації]. – Тернопіль, 1999. – Ч.1,2.
5. Юсенко А.С. Методичні рекомендації до виконання розділу «Цивільна безпека» в бакалаврських, дипломних, магістерських роботах всіх спеціальностей / А.С. Юсенко, Б.Ф. Шамсутдінов, О.С. Тимощук. – Рівне: РДГУ, 2012 – 22 с.
6. Проект поддерживается научно производственным предприятием «Интерукраина-софт» и базируется на нормативных базах Профессиональной нормативно-правовой библиотеки «НОРМАТИВ™ PRO» [Електронний ресурс]. – Нормативные документы в образовании. – Режим доступу: <http://www.document.org.ua/>. – Назва з екрану.

**О.С. ТИМОЩУК. НОРМАТИВНО-ПРАВОВАЯ ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЕЙ
ТЕХНОЛОГИЙ В ОТРАСЛИ ОХРАНЫ ТРУДА**

Резюме. В статье проанализированы этапы подготовки учителей технологий в отрасли охраны труда. Очерчены основные составляющие нормативно-правовой подготовки в данной отрасли, а также предложены пути ее реализации в процессе изучения дисциплин «Основы охраны труда» и «Охрана труда в отрасли».

Ключевые слова: подготовка учителей технологий, основы охраны труда, охрана труда в отрасли, нормативно правовые документы.

**O.S. TYMOSCHUK. NORMATIVE AND LEGAL TRAINING TEACHERS
TECHNOLOGY IN INDUSTRY SAFETY**

The summary. In stages of teachers of technologies training in the field of labour protection are analyzed in the article. Basic constituents of normative and legal training in the field and offered ways of its realization in the process of studying of subjects «Basic of labour protection» and «Labour protection in the field» are outlined.

Key words: teachers of technologies training, basic of labour protection, labour protection in the field, normatively and legal documents.

Одержано редакцією 17.10.2012 р.